

ASIL

(الأصل)

Fıkıh, hadis, tasavvuf, felsefe ve mantık alanlarında çeşitli anlamlarda kullanılan terim.

□ FIKIH. Sözlükte "kök, dip, temel, kaide, kaynak, bir şeyin esası, dayanağı gibi mânalara gelen **asil** (çoğulu usûl), fıkıh terimi olarak başlıca şu anlamlarda kullanılır: 1. "Delil". Şer'î hükümlerin dayanak ve kaynağını teşkil eden kitap, sünnet, icmâ, kıyas ve diğer delilleri ifade etmek için kullanılır. Meselâ "Bu meselede asil kitaptır" dediği zaman o konudaki hükmün Kur'an'a dayandığı kastedilmiş olur. 2. "Külli kaide". Fıkıhta küllî kaidelere **asil**, onlara dayanan cüz'î meselelere de **fer'** denir. Meselâ "Yakîn şek ile zâil olmaz" küllî kaidesi bir asil, ona dayanan bütün cüz'î meseleler de onun fer'leridir. 3. "İstishâb*" kaidesinde önceki hal". Bir konuda değişmeyi gerektiren sonraki halin ortaya çıkmasından önceki durumu ifade eder. Meselâ abdestli bir kimsenin abdestinin bozulup bozulmadığında şüphe etmesi halinde, önceki hali (abdestli oluşu) asil olup hüküm ona göredir. Abdesti bozulmuş bir kimsenin daha sonra abdest alıp almadığında şüphe etmesi durumunda ise abdestsiz oluşu asıldır. Bu iki örnek aynı zamanda yukarıda zikredilen küllî kaidenin de birer fer'idir. 4. "Vasfın mukabili". Bu mânada kullanılışı, daha çok Hanefîler'in **butlân*** ve **fesat*** arasındaki ayırmalarında görülür. Onlara göre butlâna yol açan sebepler şeyin aslına, fesada yol açan sebepler de vafına taalluk eder. 5. "Bir kimsenin soyundan geldiği en yakın akrabaları". Bunlar baba, anne ve her iki taraftan dedeler ve ninelerdir. Kişinin bu temel nesep zincirini oluşturan yakınlarının onun **usul***ü, kendi çocukları, çocuklarının çocukları... da **fürû***udur. Usul ve fürû mahremiyet, miras, nafaka, zekât vb. birçok fikhî konuda diğer yakınlardan farklı hükümlere tâbidir. 6. "Kıyasın rükünlerinden biri". Şer'î bir delil olan kıyasta, hakkında nas bulunan ve hükmü kıyas yapılarak hakkında nas bulunmayan diğer meseleye aktarılan ana meseleye asil denir. 7. "Vakfedilen mal". Osmanlılar'da vakıf akdinin konusunu teşkil eden menkul veya gayri menkul mallara -ister başlangıçta vak-

fedilen ister sonradan bunlara ilâve edilen mallar olsun- **asl-ı vakf** denmekteydi. Bu terimin mukabili de **avâid-i vakf**tır (vakfın gelirleri). 8. "Bazı dinî ve hukukî konularda öncelikle gerekli olan husus". Şer'î hükmün ilk önce taalluk ettiği ve kendisi olmayınca yerine bedeli bulunan şeye asil, bedel olan şeye de **halef** denir. Asil kelimesi bu mânada, *Mecelle*'de geçen bazı fikhî kaidelerde zikredilmektedir. a) "Asil sabit olmadığı halde fer'in sabit olduğu vârittir" (md. 81). Meselâ bir kimsenin, falan bane borçludur ve falan da buna kefilidir, diye iddiada bulunması halinde borçlu inkâr eder ve kefil de ikrarda bulunursa kefilin söz konusu meblâğı ödemesi gerekir. b) "Asil sâkıt olunca fer' de sâkıt olur" (md. 50). Meselâ alacaklının borçluyu ibrâsı halinde kefil de sorumluluktan kurtulur. c) "Aslin ifası kabil olmayınca bedeli ifa olunur" (md. 53). Gaspolunan şeyin helâki halinde iadesi mümkün olmayınca misli veya kıymetinin ödenmesi, abdest alma imkânı bulunmadığında teyemmüm yapılması bunun misalleri olarak zikredilebilir. 9. "Miras hukukunda **ashâbü'l-ferâiz*** in hissesinin ortak paydası". Bu mânada **aslü'l-mes'ele** şeklinde kullanılır. Miras taksiminde hisse sahiplerine düşen miktarları tesbit için yapılan hesapta ortaya çıkan ortak paydaya **aslü'l-mes'ele** veya **mahrec** denir. Ortak paydanın payların toplamına eşit olması halinde hisseler tam olarak dağıtılmış olur. Ortak payda ve payların birbirine eşit olduğu bu duruma **âdile** denir. Payların toplamı ortak paydadan çok olunca **avl***, aksi durumda da **red*** hali söz konusudur. 10. Fakiher alışverişle ilgili konuları ele alırken meyve, sebze ve diğer ziraat ürünlerine nisbetle onların ağaç, kök ve bitkileri, menfaat ve hukukuna nisbetle de bina ve arazi gibi gayri menkullerin bizzat kendileri mânasına da asil kelimesini kullanırlar. 11. Asil kelimesi çoğul şekliyle (usûl) bazı ilimlere izâfetle de kullanılır. Bu durumda, söz konusu ilmin öğretim ve araştırmalarında esas alınan ve o ilmin dayandığı genel kaideler kastedilir; bu kaideler bazan müstakil bir ilim dalını oluşturur: Usûl-i fıkıh, usûl-i hadis, usûl-i tefsîr gibi. 12. Bunlardan başka asil kelimesi "rûchân", "lâyık ve gerekli olma", "ihtiyaç duyulan şey" gibi mânalarda da kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "asl" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "asl" md.; Ebû'l-Bekâ, *Külliyât*, Bulak 1253, s. 50; *Mecelle*, md. 50, 53, 81; Ali Himmət Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiyye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istilah ve Tabirler*, Ankara 1966, s. 6; Hüseyin Halef el-Cübürî, "el-'Asl ve'l-halef 'inde'l-usûliyyin", *Mecelletü'l-Bahâşî'l-'ilmî ve'l-türâşî'l-İslâmî*, V, Mekke 1402, s. 93-99; Bahâeddin Yediylidiz, "Vakıf", *İA*, XIII, 156; *Mu.Fî*, XIX, 369-371; Hayreddin Karaman, "Asl", *İBA*, I, 255; *Mu.F*, V, 55-62.

AHMET ÖZEL

□ HADİS. Asil hadis ilminde "hocanın kitabı; hoca; bir babın dayandığı temel hadis" gibi değişik mânalarda kullanılır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: 1. Hocanın rivayet ettiği hadisleri ihtiva eden kitaba veya hocanın kendi nüshasına asil denir. Hoca hadis rivayet ederken bu hadisleri ya ezberden veya kitabından okur. Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik **kıraat*** yoluyla hadis rivayet eden hocanın yanında bulunan kitaptaki hadisleri ezbere bilmesini şart koşarlar. Bu şekildeki hadis öğreniminde hocanın ezberlediği aslını güvenilir bir talebesinin elinde tutması halinde **tahammül***ün sıhhati hakkında ihtilâf edilmiştir. Ancak hadisçilerin çoğu bu şekildeki tahammülü sahih saymışlardır. Eğer hoca aslını ezberlemişse bunun hocada bulunmasıyla bir başkasının elinde bulunması arasında fark yoktur. Her talebenin **fer'** denilen kendi kitabını hocadaki aslıyla karşılaştırması gereklidir. Karşılaştırılmamış bir kitaptan yapılan rivayet, ancak râvinin asıldan hatası istinsah eden biri olması, güvenilir bir asıldan istinsah etmesi ve karşılaştırma yapmadığını belirtmesi durumunda câiz görülmüştür. 2. Hadis rivayet eden kimse (hoca, şeyh), talebesine nisbetle asil sayılır. 3. Genel olarak sahih hadisler ihtiva eden ve bu yönüyle şöhret bularak müslümanların itimadını kazanmış olan hadis kitabı. Bu nevi hadis kitapları birden fazla olduğu takdirde bunlara usul de denir: Usûl-i sitte (*Kütüb-i Sitte*) gibi. 4. Hadisin senedi yani râvilerin zikredildiği kısmı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîş* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1972, s. 168, 170-171; Tîbî, *el-Hülâşa fi usûli'l-hadîş* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Bağdad 1391/1971, s. 149; Sehâvî, *Fethü'l-muğîş*, Kahire 1388/1968, I, 318; II, 35, 165, 171, 209; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 127; II, 12, 19, 77; Ali el-Kârî, *Muştalâhâtü ehli'l-eser*, İstanbul 1327, s. 264; *Tecrid Tercemesi*, I, 384.

ABDULLAH AYDINLI